

4710.5.9: III 5 (A) (P)

Видане Товариства „Просьвіта“ в Америці.

МАРТ 1914.

Ч. 3.

MARCH 1914.

ТАРАС ШЕВЧЕНКО

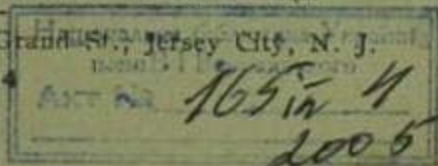

ЦІНА 20 ЦЕНТІВ.

НАКЛАДОМ ТОВ. „ПРОСЬВІТА“ В АМЕРИЦІ.

В друкарні „Свободи“ — 83 Grand St., Jersey City, N. J.

1914

ba 663276

ENLIGHTENMENT

Published monthly by

THE BOARD OF EDUCATION OF
THE LITTLE RUSSIAN NATIONAL
UNION OF AMERICA

at 83 GRAND ST., JERSEY CITY, N. J.

Terms of Subscription:

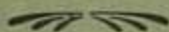
U. S. A. \$1.00 a year

To other countries \$1.50 a year

Single copy..... 20 c.

СТОЛІТНІ РОКОВИНИ Т. ШЕВЧЕНКА.

Марта 9-го (25 лютого ст. ст.) 1914 р. ми нає сто літ, як народив ся великий український поет, Тарас Григорович Шевченко. Вся Україна справляє обходи і концерти, славить свого великого сина, що невмірущими піснями виспівав нужду і горе, радості й печалі „безталанної Вдовиці, Неньки-України”, — як він нераз називав її в своїх піснях.

Вже понад пятьдесят літ нема між нами Т. Г. Шевченка, а його пісні голосні лунають в степах широких України, де колись боролись наші прадіди за волю, де скородили списами татарські ребра, своїм труном засівали й кровю поливали рідну ниву. Його пісні лунають і на високих полонинах гір Карпатських і в диких нетрах холодного Сібіру й далеко геть за морем в чужині, на вільній землі Вашингтона. Ледви чи знайдець ся між нами Русин-Українець, щоби не чув про Т. Шев-

ченка. Не один, вже старший віком, хитав в задумі головою над віршами Шевченка. Не одна красуня-дівчина ридала над долею „Черинці Маріяни”, „Наймички” та „Катерини”, а діти та дорослі вчать ся на пам'ять його віршів, а весь український народ любить його вірші, шанує сьвято його пам'ять. А всі його пісні, мов сьвітло сонця, огрівають в щоденній боротьбі за кращу долю.

За що-ж його так люблять наші люди?

За що його найбільше любить люд робучий?

За те, що він був плоть од плоти, кість од кости рідним братом робочого народа. Він сам, син селянина, і на своїй шії перетерпів біду і горе і всі лиха, що падали на кріпака в часи життя Шевченка. Ми за те його любимо, що він приглянув ся своїм розумним оком до кривд, які терплять наші люди, а своїм чулим серцем глибоко відчув всі стремління і думки народні і все те передав нащадкам в своїх піснях. Він скристалізував думку і душу нашого народа. Він дав початок до буйного розцвіту національного відродження України. Він витичив дорогу грядущим поколінням і показав до чого ми маємо стремити, чого жадати, за що боротись. Його серце розривало ся на части, коли він бачив, що:

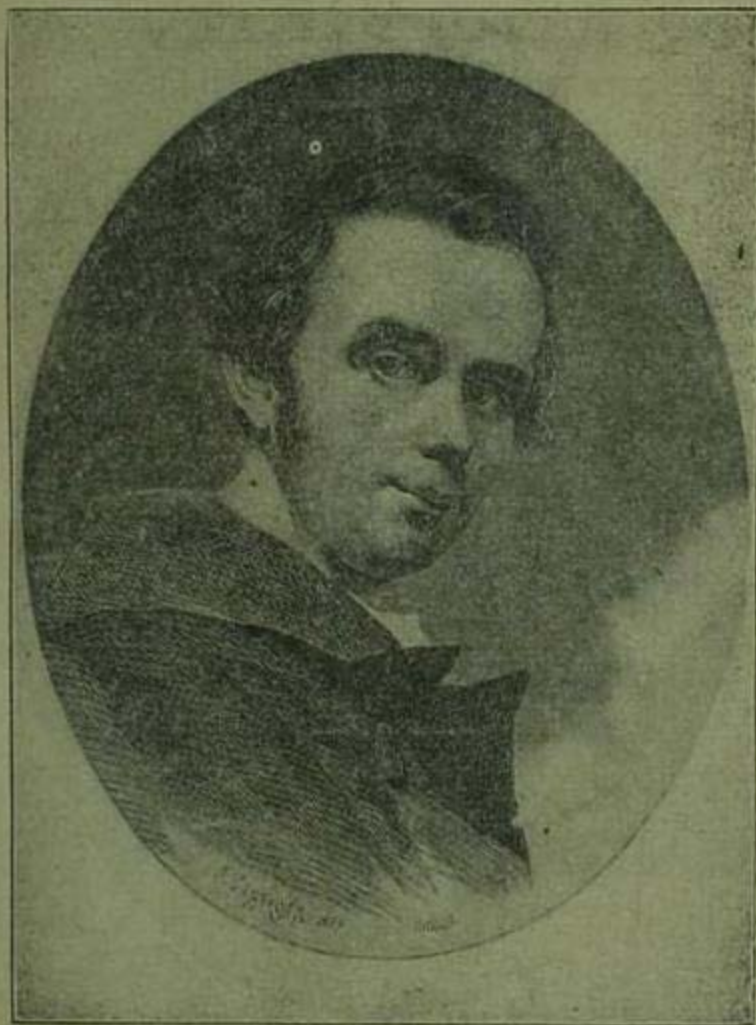
„Скрізь на славній Україні
Людей у ярма запрягли
Пани лукаві...”

(„І виріс я на чужині”)

Він не міг мовчки дивитись на людське горе і враз з людьми, придавленими горем, ридав огненними піснями, бо наоколо його:

„Нема сімї, немає хати,
Немає добра, ні сестри,
Щоб незаплакані ходили,
Не катували ся в тюрмі”.

(„Неофіти”).

Тарас Шевченко в молодім віці.

Знаючи і на собі перенісши тяжке жите кріпака, він знав, що кождий чоловік в сірій, подертій свитині має серце, котре прагне иншого жита. Він бачив в душі кожного стремління до того кращого жита і хоч як:

„Тяжко жить на сьвітї, а хочеть ся жить:

Хочеть ся дивитись, як сонечко сяє,
Хочеть ся послухать, як море заграє,
Як пташка щебече, байрак гомонить,
Або чорнобрива в гаю засьпїває...

О, Боже мій милій, як весело жить!”

(„Гайдамаки”).

І ненавидячи ворогів людських, що не давали їм жити повним житєм, він закликав людий до нового жита, щоби вони зрозуміли:

„Чия правда, чия кривда
І чий ми діти”, —

а до ворога звертаєть ся з грізним призирством:

„Сьмій ся, лютий враже,
Та не дуже!”

(„До Основяненка”).

бо ніколи:

„Наша дума, наша пісня
Не вмре, не загине...”

А щоби нам добити ся як найскорше на своїй землі иншої долї — він просить всіх земляків своїх перш над все так горячо як і він любити рідний край. Сам будучи в неволї, в кайданах він, просить нас:

„Свою Україну любіть,
Любіть її во время люте,
В останню тяжкую минуту
За неї Господа моліть”.

Разом зі щирою любовю до рідного краю нам Шевченко заповів:

„Учіте ся брати мої!
Думайте, читайте,
І чужому научайтесь, —
Свого не цурайтесь”.

Крім того він просто наказав:

„Обніміте-ж брати мої
Найменшого брата”
(„До мертвих і живих”).

Він вірив в те, що як люди пізнають себе хто вони є, і яку виявляють силу і коли послухають його заповітів та підуть тими стежками, котрі він показав в своїх піснях, то рабство минеть ся і сонце освітіть землю, котру пани й царі опаскудили своїми ганебними вчинками. Він вірив, що тоді воскресне Україна і запанує скрізь:

„Братерська наша воля
Без хлопа і без пана”.
(„Чернець”).

а тоді спадуть тяжкі кайдани і:

„Спочинуть невольничі
Утомлені руки
І коліна одпочинуть
Кайданами skutі”.
(„Подражаніє Ісаї”).

Як він любив надмірно простий народ і рідний край, так він з невимовною ненавистю відносив ся до всякої влади, без згляду на те, яка та власть, чи світська чи духовна. Відчувши глибоко велику несправедливість і кривди, які причинює кожда неограничена власть, і що дня ба-

чучи її тиранства над масою сїрого народа, Шевченко не може говорити инакше про гнобителїв людських, та власть їмущих, як не з призирством і погордою. Він самодержавних царїв і їм прїємих не називає навіть людьми, а порівнує їх до псів. Власть, котра існує над народом тільки на некористь і на біду самого народа, Шевченко вважає нецотрібною і зашитуєть ся у людей:

„О, люди, люди небораки!
На що здали ся вам царі?
На що здали ся вам псарі?
Ви-ж таки люди, не собаки!”

А далі з одчаєм зашитуєть ся, з гнївним мовби докором:

„Чи буде суд? чи буде кара
Царям, царятам на землі?
Чи буде правда між людьми?”...

В тих словах він не тільки розуміє дїєних царїв але і всїх тих, хто хоче грати ролю царїв та князїв, панувати над народом. І віруючи, що той суд буде, що правда мусить прийти і огріти всїх нещасних, котрі зазнали лютої ласки царїв і всїх власть їмущих, він з певністю говорить, що кара:

„Повинна буть! бо сонце стане
І осквернену землю спалить”.

(„О, люди, люди...”).

Знов в другому місяці Шевченко висловлює свою охоту „зігнати оскому на коронованих главах, на тих помазанниках божих”, щоби тих птахів поскубти і „подержати в руках сьвято-помазанну чуприну”. („Царі”). Він про царїв иначе не

говорить, як про катів, що точать кров народну,
як про людоїдів та злодіїв. Приміром:

„Кати, кати людоїди!
Наїлись обоє
Накрали ся, а що взяли
На той світ з собою?”

(„Сон”).

Власноручний портрет Т. Шевченка в молодім віці.

Тут згадуєть ся про Петра І. і Катерину ІІ.,
російських царів, котрі найбільше лиха нарobili
Україні. А врешті він просто до всіх царів та гно-
бителів народних звертаєть ся:

„О, роде суєтний, проклятий,
Коли ти видохнеш?“...

(„Юридивий“).

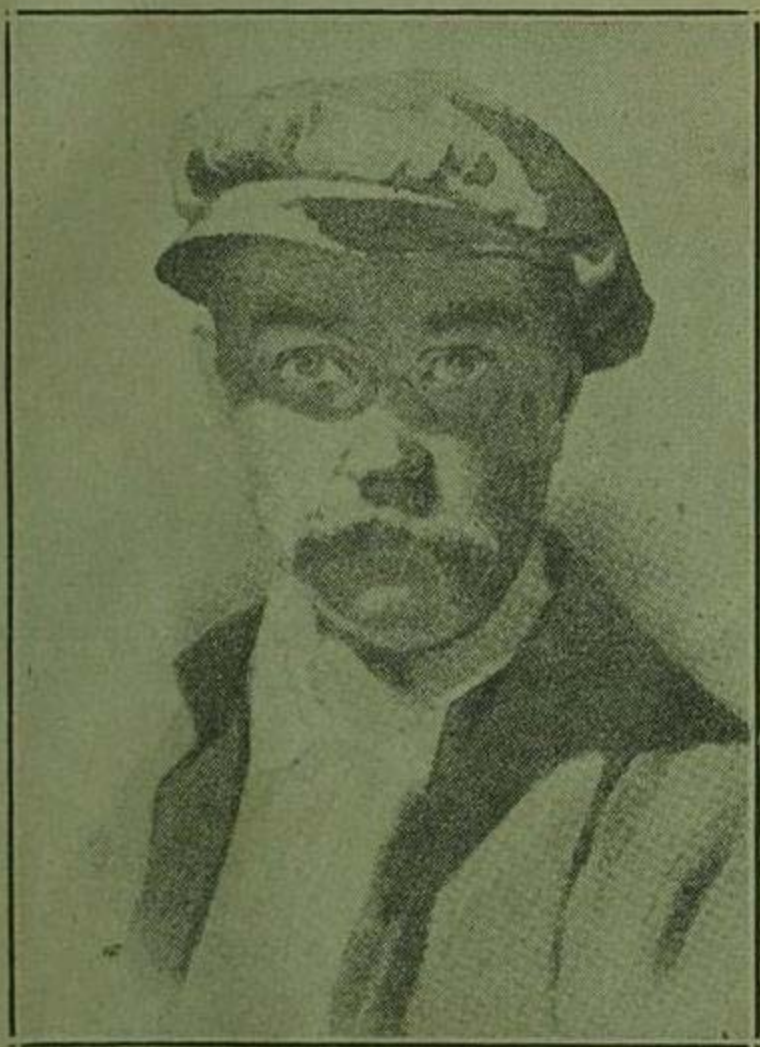
Шевченко так любив рідний край, що наколи бачив які небудь кривди, що чинили ся Україні, та убогому народови, то не міг стримати ся, щоб грізними громами огненних поезій не п'ятувати чорних духів. Він нераз висловлював ся, що за Україну радий душу положити, аби тільки жила Україна і народ воскрес до свідомого і великого життя. Недивно буде, що він в тій великанській любови не міг обійти мовчки і другу власть, котра теж немало лиха наробила Україні — власть духовну. Він не з меншим гнівом обурювався на ню, як і на власть попередню. Він на неї обурювався через те, що вона заслонює світло правди людям і тримає народ в духовій неволі ради своїх особистих користей. І що найголовніше, все те вона робить іменем Бога.

Він згадував про ню в слідуючих поезіях: „Іван Гус“, „Сон“, „Кавказ“, „Юридивий“.

Багато і в інших поезіях Шевченко згадує про ту власть, а особливо про ксьондзів-єзуїтів і про боротьбу з ними вільного козацтва. Скрізь „неправда і неволя“ так глибоко ранить серце поета, що нарешті гнівне обуренє переходить в нестямний біль, котрий поет висловив болючим акордом до „всевидючого Ока“, бо скрізь неправда, гніт, безправність та нужда переходять вже границі.

З ненавистю і проклинами Шевченко згадував гніт і рабство людське і всі можливі власти, що

спричинювали се рабство. Але Шевченко не спинав ся на одних проклонях та ненависти. Він закликав веїх до боротьби з тим гнітом і рабством, взиваючи нас виразно:

Тарас Шевченко як салдат.

„Поховайте та вставайте,
Кайдани порвіте
І вражою злою кровю
Волю окрошіте.

(„Заповіт”).

Яко єдиний ратунок для обездоленої України Шевченко бачив в безнастанній боротьбі і ту боротьбу за правду і волю прославляв в прекрасних поемах з козацького життя, та з кровавого повстання Гайдамаків за волю народа за його права. Але не вся славна минувшина наших батьків була такою сьвітлою в очах поета, бо багато ніби то народних героїв були тоді:

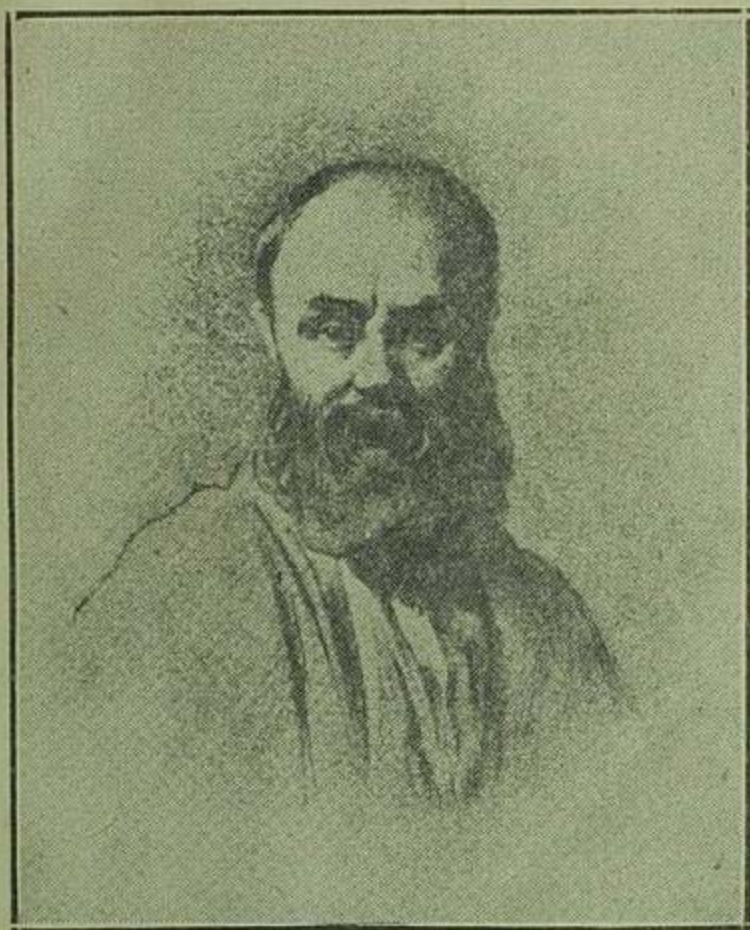
„Раби, підніжки, грязь Москви,
Варшавське мітя”...

(„До мертвих і живих”).

Тими словами Шевченко сказав нам чим не повинні бути народні провідники, котрі і тепер за особисті привілеї часто стають на послугах у чужинців і зі свого народа „точать кров як воду”...

Полинаючи ті щирі сльози, що лив Шевченко за долю дівчини, покритки і взагалі за долю жінчини і поминувши ті мотиви, що ми зазначили повніше — він ні одної справи того часу не поминув, щоби не відгукнути ся на неї і не висловити свій отвертий погляд. Він був не тільки виразником свого часу, але й національним пророком і мучеником за свої пророкованя. Неодінені скарби його поезій стали жерелом натхнення для всіх поетів після него, а бадьорість мотивів і отвертість думок стали дорогосказом для грядущих поколінь. І за те, що він нашу мову, мужичу мову, як її звали пани, погорджуючи нею, — при-

брав в золотоковані шати своїх поезій, в дорогоцінні перли свого огненного слова — за те ми любимо Шевченка. Ми любимо його за те, що він

Власноручний портрет Т. Шевченка по повероті з неволі.

пробудив нас до нового життя, збудив у нас національну свідомість і вчив шанувати свою гідність. Ми любимо його й почитуємо як національного Пророка!...

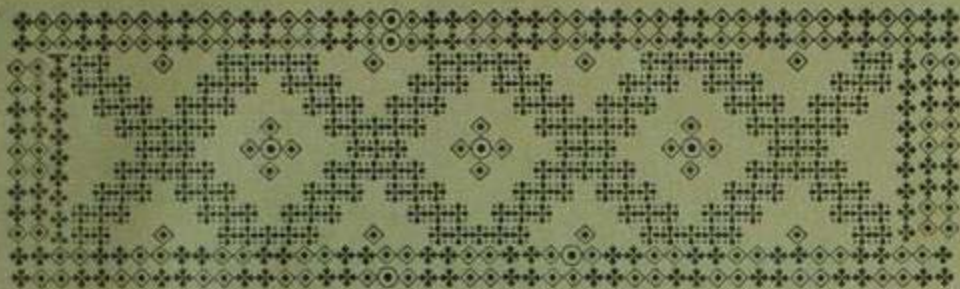
І хоч його нема між нами тілом — він буде вічно жити з нами духом. Той дух буде не одно ще покоління стати до бою за кращу долю, а пам'ять його сьвята на віки буде в серцях українського народу.

І хоч він збудував собі нерукотворний пам'ятник в серцях свого народу, тепер український народ своєму найбільшому поетови, Т. Г. Шевченкові, ставить у Києві пам'ятник, котрий буде свідчити, що Українці уміють шанувати своїх великих людей. Але найбільшою пошаною для поета буде, коли ти, дорогий брате, не тільки помянеш його „не злим, тихим словом”, але підеш тою дорогою, котру показав поет в своїх племінних піснях, щоб можна було його споманути незабаром „в семі вольній і новій”...

Коли Україна стане вільною і незалежною!...

Ол. Неприцький-Грановський.

ПРО ЖИТЄ І ТВОРИ Т. ШЕВЧЕНКА.

В СОТІ РОКОВИНИ ЙОГО НАРОДЖЕННЯ

НАПИСАВ

ДЕНИС ЛУКІЯНОВИЧ.

І. Кріпацька доля.

На полудне від Київа, в дуже гарному, живописному звенигородському повіті, в селі Кирилівці жив убогий рід Шевченків. Були вони кріпаками, робили панщину дідичеві Енгельгардови. Але то був незвичайний рід. Іван Шевченко ходив з Гайдамаками, а Гайдамаки в третій четвертині 18-го століття вогнем і мечем карали польських панів і Жидів за кривди та знущання над українським народом. Вони виступили як местники народньої кривди і бажали цоліщення хлопського стану. Григорій Шевченко був цисьменний і дуже розумний

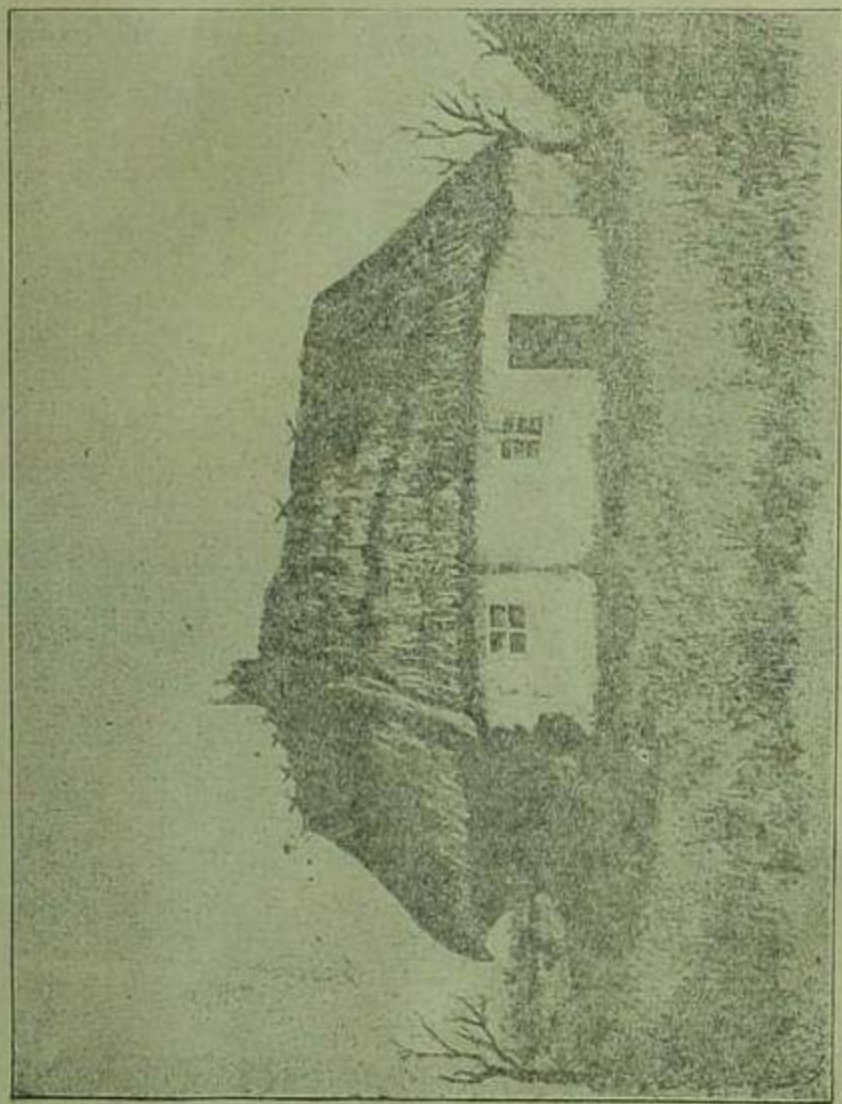
тай, хоч бідний, рад був дати своїм дітям науку. Його жінка, Катерина Бойко, була дуже людяна, дуже добра. Ніколи нікому кривди би не вчинила, все тільки одну правду знала. І вона дня 9. марта (по новому стилю) 1814. р. привела на світ сина Тараса, а той став найбільшим і найславнішим Українцем.

Тарас з сестрою.

Він так вирастав, як усі хлопські діти: бігав по сонці то мерз у холоді, літом кунав ся, пустував. Але від своєї сестри і від чужих навчив ся дуже багато народних співанок; яку зачув, вже її вмів. Від діда Івана наслухав ся про Гайдамаків. З сестрами ходив до Мотрониного монастиря на прощу і там старий чернець показував те місце,

де сьвятили гайдамацькі ножі. Близько Кирилівки було скрізь багато памяток по Гайдамаках. Знали старі люди і про козаків сьпівати та розказувати. Малому хлопцеві вбили ся всі ті спомини глибоко в пам'ять. Надто Тарас уже змалку любив вдумувати ся і шукати правди. Він одного разу пі-

Хата, в якій уродив ся Т. Шевченко.

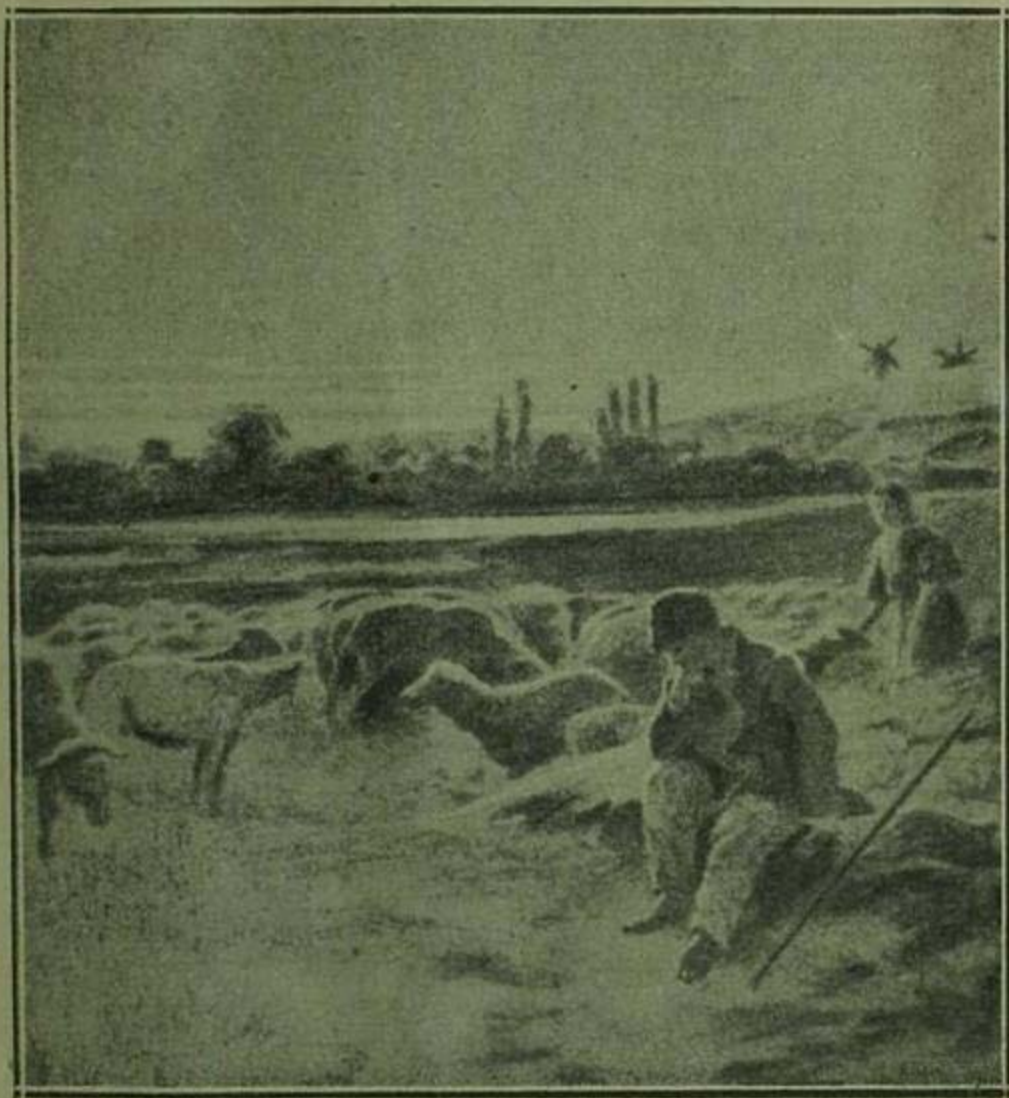
шов на далеку могилу за селом шукати тих стовпів, що на них небо впирає ся тай заблудив. В степу надібали його чумаки, які ішли з солею з Криму тай привезли хлопчину в Кирилівку. Тарасів батько теж чумакував часом, брав зі собою сина і Тарас оглядав гарні степи. Тоді в дитинячу душу западали гарні образи з природи і линали в ній нестертий слід краси.

Але зазнав Тарас більше злиднів ніж добра. Його мама померла, як йому було дев'ять років. Мачоха була люта і від неї мусів Тарас ховати ся у бур'янах. В два роки потім і батько помер і Тарас мусів покидати рідну хату. Пішов до дяка. Ще за життя батька він зимою ходив до дяківської школи і навчив ся письма. Тепер дяк п'яниця вислугував ся ним і казав, щоб Тарас учив школярів замість нього та ходив до мерців псалтирю читати. За те давав йому у себе хату і десятий гріш. З того жити не було як, а ще дяк люто побивав Тараса, отже Тарас пішов на мандрівку по околичних селах. То вівці пас, як сам каже у своїм віршику. „Мені тринайцятий мишло“, то в попа служив, то в голоді і в холоді ходив від одного маляра до другого і просив ся на науку.

... тими шляхами,
Де йшли Гайдамаки, малими ногами
Ходив я та плакав, та людей шукав,
Щоб добру навчили.

Так пише про себе Тарас сам. А в нього ще змалку збудила ся велика охота рисувати. Аби де запопав клаптик паперу, вже рисував. Не було паперу, то хоч вуглем черкав по стіні та по дощі. В околиці було багато церковних малярів, бо зве-

нигородський повіт славить ся своєю красою. Часто так трапляє ся, що в якійсь стороні виводять ся якісь ремієники, або швалі і вчить ся один з другого. Отже і в тім повіті не переводили ся малярі.

Тарас пасе вівці.

Не міг Тарас трафити на доброго учителя, а як на одного трафив, то той бояв ся тримати у себе кріпацького сина тай післав його до пана по карту з дозволом. Пішов Тарас до панського зарядчика, але той не дав йому карти, тільки лишив у себе. Казав його перебрати, привчити до панської служби тай відіслав його враз з иншою прислугою до

Пан зловив Тараса при мальованю.

дідича Енгельгарда на Литву. Тоді було Тарасови 15 літ і він прожив з того часу цілих 14 років на чужині. Енгельгард був непосидючий: їздив з міста до міста: в Київ, Варшаву то в Петербург. А се для Тараса не було маловажне, бо так пізнавав він сьвіт і людей. Требаж знати, що чоловік учить ся не з самих тільки книжок.

Тараса не покидала охота до рисунків. Як цілими годинами стояв під дверима і чекав, коли пан покличе люльку наложити, або води подати, обмальовував двері. А як пан поїхав вечером до

К. Брюлов.

міста, тоді Тарас засідав до стола і відрисовував образи зі стін. За одно і за друге Тараса карали, а одного разу, як пан зловив його в пізну ніч за рисунками, казав його випарити в стайні батого-

ми. Та нарешті він зглянув ся на Тарасові просьби тай дав його на науку до маляра, бо і сам поміркував, що з маляра буде йому більший хосен ніж з послугача.

Тепер і почало ся инше житє для Тараса. Ходив що дня до свого вчителя, а по дорозі приглядав ся до міського житя; оглядав величні будівлі і гарні образи. Далі мав утіху з того, що у маляра робив таку роботу, яка була йому по душі. Врешті пізнав у свого учителя розумних осьвічених людей. Ті бачили в нїм чоловіка, не худобу-кріпака, говорили до нього як до свого рівного, як до приятеля. Особливо полюбив його Українець Сошенко. Він познайомив Тараса з українським письменником Гребінкою, зі славним малярем Брюловом і ще славнїйшим поетом Жуковським. Новим знайомим Тарас так сподобав ся, що вони поклали собі викупити його з неволі і записати до найвищої школи, до малярської академії. Брюлов намалював портрет Жуковського, пустив той образ на льоси, зібрав цївтретя тисяча рублів і викупив Шевченка від Енгельгарда з кріпацької неволі. Се стало ся дня 4 мая 1838. р., коли Тарасови було 24 роки.

II. Щаслива доба в Шевченковім житю.

Тепер Шевченко мав другий раз на сьвіт народив ся. Найшерше хотїв він ужити свободи. Отже через Сошенка і Гребінку знайомив ся з малярами та письменниками. Через Брюлова і Жуковського вїйшов Тарас у дома заможних та осьвічених родин. Всюди витали його дуже радо. Він був дуже милїй в розмові, веселїй в товаристві,

дуже гарно сьпівав. Хто раз його пізнав, той мусів його полюбити.

Для Шевченка милійші були стосунки з Українцями, бо нагадували йому дорогу вітчину. І так зробив він знайомість з поетом Бодянським

Приятелька Шевченка: княгиня Репніна.

і отаманом чорноморських козаків Кухаренком, теж письменником, з панами Тарнавськими (один з них (Василь) заложив музей у Чернігові) і з князями Репніними. Шевченко не мав з молоду науки, як у сьвіті жити, отже від своїх знайомих тепер того навчив ся.

Але на самій забаві і товариських сходинах не кінчило ся. Не такий був Шевченко, щоб і для свого духа чогось не шукати. В Петербурзі були в ту пору гарні люди. Вони їздили за границю, знали, що там творить ся. А від революції в 1830. р. в Парижі пішли розрухи по всіх містах. Проти тим розрухам виступав російський цар Никола, помагав їх давити. Тим більше не давав той цар у себе в Росії ніякої свободи і не спішив ся знести панщину. Його за те не любили свободолюбні люди (ліберали). Такі розмови з лібералами нагадали Шевченкови біду кріпаків на селі, яку він добре знав. От так пристав Тарас на все до лібералів.

Друга Шевченкова справа було вчити ся в академії малярства. Професори відразу пізнали його талант. Колиж до того доклав ще Шевченко свою працю, тоді просто не могли ним налюбувати ся. Вважали його гордощами своєї школи і нагороджували його золотими медалями. Отже ще в академії придбав собі Шевченко славу одного з найліпших малярів. Хто хотів мати добрий портрет, або гарну картину, той приходив до нього.

Трета справа для Шевченка була придбати собі книжну оєвїту. Він знав тільки читати і писати, а тепер узяв ся шильно за книжку. Вчив ся всего за порядком і придбав собі багато відомостей. Читав також кілька історичних книг, а в поміж них найліпше сподобала ся йому „Історія Русов”. У тій книжці розказано, як то ворог підступом і силою відібрав українському народови волю, довів до того, що Україна перестала бути окремою, самостійною державою. А воля, самостійність то най-

більший скарб народа. Ся „Історія Русов” отворила Шевченкови очи на минуле України і вона навчила його, що треба високо цінити в нашій історії тай і до чого повинен український нарід стреміти.

В ту пору почав Шевченко складати вірші. В його душі збудили ся спомини про українські села степи і могили. Нагадали ся кривди крішаків. Пригадав собі Тарас дідові оповідання про Гайдамаків, нагадав собі оповідання про козаків з „Історії Русов”. Туга за рідним краєм, та добре знана кождому Українцеві туга, зродила Тарасову пісню. Він сидів у академії, тримав у руці кисть, задумував ся і замість малювати на полотні українську вербу, козака в степу, він ту Україну малював словами на папері. Кілька таких творів зібрав Тарас разом, а його приятель, дідич з Полтави Мартос надрукував їх своїм коштом р. 1840. в невеликій книжечці. Тарас назвав її *Кобзар* і тому тепер книжки з Шевченковими творами все мають той заголовок. Слідуючого р. 1841. випустив Тарас „Гайдамаки”. Обі сі книжечці зробили йому відразу славу найбільшого українського поета.

Але й малярства не покидав Шевченко. Властне треба було збирати рисунки старих церков, палаців, оборонних замків, усі історичні пам'ятки України для видавництва „Живописна Україна”. Сю роботу доручено Шевченкови і він поїхав на Україну. Були то без сумніву найщасливіші хвили в поетовім життю. Тарас побачив степи, лани і Дніпр широкий, Дніпрові пороги, козацькі могили і гетьманські замки. Згадав славу минувшину. Пам'ятки тої минувшини рисував, а свої думки

списував в історичних поемах (оповіданнях) і в таких віршах, як „Великий Лях, Сон, Суботів, Посланіє” і т. д. Сі вірші ходили у відписах з рук до рук і розбуджували земляків. Тарає тужив у них за минулим і накликав воскресити славу України.

Найщиріше прийняли їх молоді люди в Києві, згуртовані в тайне товариство т. зв. Кирило-Методіївське братство. Відколи założено у Києві університет, збирали ся там під рукою Максимовича щирі Українці. Вони видавали книжки про Україну. Пристали до них Шевченко і Куліш тай переконали їх, що треба, аби гурт виступав як свідомі Українці. За мало друкувати російські книжки про Україну, треба друкувати українські книжки для селян, треба закладати для них школи, а знести кріпацтво. Уряд того не зробить, отже треба приєднувати українських панів, щоб зробили се добровільно від себе. А як прийшов у тім часі до Києва славний історик і професор Костомарів, пристав також до українського гуртка. Він був тої думки, що кожний славянський нарід повинен становити політичну, зорганізовану одиницю. Ті всі політичні славянські одиниці повинні стояти у дружних, живих взаєминах.

Всі ті гадки і від Шевченка і від Костомарова приняв молодий гурт за свої. І так вироблено спільну програму для Кирило-Методіївського братства. В ту програму прийнято конститутційні свободи. Перед правом мали бути всі люди рівні, кождому вільно булоб вірити в що хоче, друкувати книжки і промовляти на зборах, а не оглядати ся при тім на поліцію. Кожний славянський нарід мав

становити окрему республіку без царя і короля тільки з вибираними найвищими урядниками. Тому, що Кирил і Методій були перші славянські апостоли, а київський гурток думав про вільну спільку Славян, прийняв від перших апостолів назву для себе.

На Шевченка були звернені очі всіх братчиків. Він умів палко промовляти і його слів радо слухали. Надто його знали вже по всій Україні. Він їздив до українських панів по селах і всюди промовляв проти кріпацтва, обстоював незалежність України, деклямував свої вірші. Мав він уже лишити ся на Вкраїні і не вертати ся до Петербурга, бо його приятелька, книжка Ренніна, виробила йому місце професора живописної при київськiм університеті. Шевченко був у розцвіті сил і таланту, тепер ще блиска йому надія працювати при університеті. Міг би був багато зробити для України.

І саме в ту пору мов грім із неба ушав. Про сходи́ни братства доїс один студент університету жандармам, про агітацію Тараса між панами жандарми також дізнали ся. Визначні́ші братчики, а з ними і Шевченко дістали ся до арешту. Мов сон минула щаслива в Шевченковім житю доба.

III. Засланє і смерть Шевченка.

Недовго тягнув ся суд над братчиками. Їх признано небезпечними людьми. Цар бояв ся їх, бо хотіли збудити Українців зі сну, нести їм світло. А цар нічого так не боїть ся, як світла і правди. Шевченка признано найнебезпечні́шим, бо його пісня нагадувала старі часи і кликала добу-

вати волю. Зате покарано його гострійше, ніж усіх. Його післали в карну роту, т. зн. мав за кару служити при війську.

Та коби його були лишили хоч близько сьвіта, а то післали його зразу на границю Європи над Ураль, а потім до Азії в дикі степи.

Десять років карав ся Шевченко в Оренбурзі, в Орську і в Новопетровській кріпости. Вже сама військова служба, та бездушна робота клапати зацятками то повертати ся ба в оден бік, ба в другий на приказ старшини, вже се вбивало такого, як Шевченка. Та ще більше муки завдав йому варварський приказ царя Миколи. Той лютий кат на засуді Шевченковім дописав власною рукою, що поетови не вольно ані писати ані малювати. Се таке саме знущане, як колись, що вязням давали солону рибу, а потім не давали води.

А врешті тримали Тараса в нездорових болотавих стенах, які їли його здоровле. Минуло пару років і Шевченко полисїв, посивїв і зсох. Колись був він здоров, а тепер причінили ся його різні слабости. До того всього ще й листи з України приходили дуже рідко і Шевченко гадав, що всі приятелі відцурали ся його.

Знайшли ся і в Орську добрі люди. От людяні офіцери ніби не помічали, що Шевченко пише та малює. З часом навіть стали кликати його до себе і дозволяли рисувати портрети. Взяли його з собою над Араль, щоб зрисував береги того озера. Але пішов за те донос до царя і до Орська прийшли з Петербурга нові укази. Начальство дістало догану, Шевченка післали до Новопетровська і віддали під пильнійший догляд. Аж тепер прийшла

Шервенто на заслоню (в Попонетровській фортеці).

страшна мука. Мало не сім років Тарасового життя пропало. Не маємо з того часу ні одної стрічки його.

Доки Шевченка тримали в петербурзькій в'язниці, а далі в Оренбурзі і в Орську, він іще писав. Як не міг того явно робити, то крив ся. За холявою носив зшиток паперу і як колись дитиною крив ся з рисунками на городі в лопухах, так тепер ховав ся. Виходив за касарню в степ і там розривав своє серце на вірші. Але в Новопетровській кріпості годі було. Гостре начальство веліло кожного дня обшукувати Тараса мов злочинця. І за холявою гляділи і за пазухою і відставили окремого салдата, щоб підзирав Шевченка. Тарас неказано терпів. І був би наш великий мученик загинув серед новопетровських снігів. Але цар Никола через нещасну кримську війну лишив себе життя, а в нового царя Александра вдало ся виблагати вибачене (амнестію) для Шевченка. Зробили се княгиня Рєпніна і граф Толстой.

На весні 1858 р. приїхав Тарас до Петербурга. Приятелі не пізнали його Коли його брали в неволю, мав він 33-ий рік життя, був здоровий, кремезний. Тепер мав 44 роки і був уже старий дід. Московський цар замучив його. Бо і до праці був Шевченко вже неспосібний. Правда, він і писав і малював, але се було вже не те, що перед засланем. Тільки в душі поета лишив ся завзяток. Він любив свою Україну, як перше служив їй. Братів своїх земляків взивав до бою. Не гадав схилити чола перед ворогом, але не мав уже сил і здоровля.

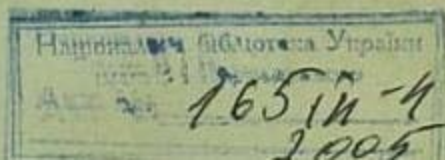
Шевченкови казали поселити ся в Петербурзі і взяли його під поліційний дозір. Управа маляр-

ської академії дала йому кімнату на робітню і мешканє, щоб хоч за хату не мав жури. Шевченко бажав поїхати на Україну. Коли виеднав дозвіл, поїхав у рідний край. Відвідав родину, побув у Києві, але муєв знов вертати на чужину, бо на Україні, слідили його жандарми пильно, а раз навіть арештували.

Шевченко у сестри.

В Петербурзі радо його витали. Поклонив ся йому великий російський письменник Тургенєв і українська письменниця М. Вовчок, на випередки запрошували його до себе розумнійші, вільнодумні Росіяни. Тимчасом Тарас переписував ся зі своїм родичем Вартоломеєм Шевченком, просив, щоб кушив йому ґрунт і поклав хату. Плян будови зробив Тарас сам.

Поки Вартоломей торгував землю, Тарас викупив з кріпачтва свою родину і розглядав ся за жінкою. Про панянку не хотів чути, мав засватати селянську дівчину. Та ненадійно заслаб, а 10. марта досвіта помер, проживши 47 років.

Поховали його в Петербурзі. Але Тарас хотів спочити у рідній землі. Отже скоро потепліло на дворі, приятелі його викопали домовину з могили і повезли до Києва. Відеи Дніпром поплили під Канівські гори і в тім місці, де мала стати Тарасова хата, поховали його тай висипали йому могилу.

Хто тільки може, спішить на сю могилу поклонити ся пам'яті безсмертного Тараса. Доки буде гомоніти українське слово, доти буде в пошані Тарасова гора і та могила, що під нею спочиває замучений катами найбільший борець за волю України.

*

*

*

З Шевченком зійшов у могилу не тільки великий поет і той, що покликав український барід до нового життя. Тарас був правдивий чоловік. Незвичайно був людяний. Нікому згідного слова не сказав, не те, щоб кого скривдив коли. Любив усіх, кожному помагав. Богато його добрих діл знали люди. А як побачив коли кривду чю, зараз оступав ся за кривдженням. Який був у своїх творах, такий був і в житю. Чого вимагав від других, те сам робив.

Могила Т. Шевченка.

IV. Шевченкові малюнки і вірші.

Після Шевченка лишило ся багато малюнків. Але їх не годен зібрати в одно місце як вірші збирає ся і друкує ся в одній книжці. Одні образи затратили ся, другі є в церкві, треті у таких людей, що не хотять їх дати з рук. Найбільше Тарасових малюнків у музею Тарновського в Чернигові.

Шевченкові малюнки можна поділити на:

1. портрети. Вони були вірні, цілком подібні до живих людей, тому багато знайомих і чужих замовляли у нього свої портрети.

2. красвиди. Шевченко любив природу, тому залюбки малював дерева, горби, ріки. Мало не всі його красвиди українські. І так він прославив свою Україну не самим тільки словом, але і кистю.

3. Ще більше прославив він її в історичнім малярстві. Окрім історичних пам'яток для „Живописної України” змалював Шевченко багато картин із козацької минувшини. Лишили ся його образи про гетьманів: Хмельницького, Мазену, Семена Палія і багато інших.

4. Малював він також побутові картини українські т. є. з щоденного життя взяті. Є приміром „старости, судна рада, богомалець, жебрак, Катерина” і багато інших.

5. Шевченко заслужив ся дуже для гравюри. А гравюрама називаємо образи вирізані штичком на мідяній плиті навідлів, мов печатка. З тої плитки відбиває ся образки на папір. Як Шевченко вернув з заслання, робив самі гравюри і придумав нові знаряди, яких при тім уживати. Ще досі вважають його найліпшим гравером у Росії.

Та не за свої малюнки став Тарас безсмертним, тільки за свої вірші. Тих віршів є не багато, всего 218. Може й нема другого українського поета, щоб так мало написав. Але й нема другого поета, щоби його вірші мали таку вартість, як Шевченкові.

В більшій частині своїх поем (віршованих оповідань) розказує Шевченко про любов. Бо немаловажна вона в нашій життю. Немало доброго, але й багато немудрого люди через неї творять, як от Максим у Шевченковій поемі „Москалева криниця”, або Микита в його поемі „Титарівна”. Зразу приміщував Шевченко до своїх оповідань чари та ворожки. Таке він чув на селі і читав у різних поетів. Такі неподібні до правди оповідання називаються баляди. І Шевченко написав кілька баляд, ось як: Утоплена, Причинна, Тополя, Русалка і н. Але приглянувшись він ліпше до життя. Тоді пізнав, що від чарів менше лиха коїть ся на Україні, чим від панів. Вони то знущали ся над кріпацькими дівчатами, розлучали закохані пари. Через них покритки ходили по під тин, то смерть собі робили. Се горе описав Тарас. Гремів праведним гнівом на грішників, а далі пожалував нещасних і покривджених материй. Він став на оборону матери-покритки. Частож вона невинна і все вона мати. Нераз вона робить велику жертву з себе, так як ота Ганна в поемі Наймичка.

Поет сам зазнав чимало злиднів у життю з тої пори, як не стало мами, а ще більше, як мусів покинути рідну стріху. Він і на других бачив, що значить людина вирвана з круга родини. Таку лю-

дину показав він у поемі „Петрусь”. Тому Шевченко так високо ставив сімю, а серед неї матір вважав як сьвяту.

Приглядав ся Шевченко далі до життя, а тоді пізнав дві справи. На покритках не кінчить ся лихо тай вину злого не все можна віднести до осіб. Корінь лиха в тих порядках, що були тоді на Україні. В інших краях Європи не було вже панщини, а російський уряд все ще піддержував кріпацтво. При кріпацтві сам уряд давав одним більше прав, другим менше. Ясна річ, що при таких „ладі” сильніший все кривдив слабшого. За те не було йому ніякої кари, кривдженому не було ніякої помочи. Таж сам уряд признавав, що люди перед правом не є рівні. Тому Шевченко всею силою свого слова звернув ся проти кріпацтва і проти того, щоб оден чоловік мав більше прав ніж другий.

Се була новина в українській літературі. Українські поети і повістярі писали вже про нарід, але описували його одержу і звичаї, бувало часом і глузували трохи з простолюдина.

Шевченко, кріпацький син, знав добре кріпацькі злидні, розкрив їх і боров ся проти їх жерела. Він не тільки показав кривди селян і кріпаків, не тільки обороняв їх людські права, але накликавав своїх земляків:

„Обніметеж, брати мої,
Найменшого брата!”...

Шевченко вірив, що сімя, підстава громадянського ладу, се та остая, в якій людина найде своє особисте щасте. Але ми всі Українці — одна велика сімя. Була у нас своя хата-палата. Бу-

ли віки золоті: Було колись — в Україні ревіли гармати; було колись — Запорожці вмiли панувати! Колись ми були господарем у своїй хаті: Братерська наша воля без хлопа і без пана, сама собі у жупані розвернула ся весела. — Але прийшли сильніші сусіди тай стали над нами верховодити.

Шевченкови зразу тільки жаль було за втраченою. Він зразу тільки тужив за козацтвом. В історичних поемах, як Гамялля, Іван Підкова, Тарасова ніч, Чернець і других, в елегії (урочистій промові) „На вічну пам'ять Котляревському, До Основ'яненка” наче на картинах змалював він нам пишних гетьманів, славу Січ, кроваві походи козацькі, рівність і братерство. Далі став він шукати за причинами, чому такі славні та хоробрі лицарі муєли піддати ся? Через що то Україна стала наша-ненаша земля? Він на кількох місцях дорікає Богданови Хмельницькому за те, що визволив Україну з під слабосилої Польщі тай піддав сильній Москві з добрим військом і слухняними урядниками. Царі зломили присягу і закували Україну в сильні кайдани.

„Ой Богдане, Богданочку!

Як би була знала,

У колиссі придушила,

Під серцем приспала”.

каже до Хмельницького мати Україна.

Доконав ся Шевченко також, що не самі тільки провідники і гетьмани помиляли ся. Вся козацька старшина й пани — як звичайно шляхта — дбали тільки за свої користи. Москаль дав їм ті користи, позволив закріпостити козаків і воль-

них селян, робити з них панцизняних невольників, і от пани тай старшина козацька поклонилися Москалеви, признали його паном над Україною, відцуралися свого. Шевченко кидає їм гірку правду в очи тай кличе до них:

„Схаменіть ся, будьте люде,
Бо лихо Вам буде!”

В поемі „Гайдамаки” розповів Тарас, як то селяни збирали ся в ватаги і стали в обороні свободи своєї і віри православної. Клали голови свої під меч, кров текла ріками, а Гайдамаки не дбали за жите, коби тільки здобути правду.

І Шевченко вірив, що її здобудемо. Про будучу Україну він каже до Куліна в поемі „Чернець”:

„..... А я, брате,
Таки буду сподіватись,
Таки буду виглядати,
Серцю жалю завдавати”.

І се була також новина в українській літературі. До Шевченка ні один український поет не відважився стати за політичні права українського народа і сказати, що ми маємо назад здобути втрачену самостійність і свободу, бо тільки в своїй хаті своя правда і сила і воля.

Найбільше написав Шевченко віршів, що своїм складом подібні до народних співанок і назвав їх думками. В них висьпівав Шевченко ті чуття, які були в його чистім серцю. Сьпівав про любов до України, про те, що всі люди повинні бути рівні, що не повинен один нарід над другим панувати. Висьпівав у неволі свій смуток і тугу

за Україною. Сам кріпив своє серце, як міг, не падав духом; колиж вернув з заслання, відважно висказував і далі свої свободолюбні мисли.

Але як гарно писав Шевченко! якою всім зрозумілою мовою і як просто та щиро! Він не писав для самих учених людей, але для кожного, хто тільки має серце доступне для чуття. І всіх земляків, усю Україну обіймив він своїм люблячим серцем, тому він перший, найбільший і правдивий народній поет.

Шевченко написав також кілька повістей і одну драму для театральних вистав: „Назар Стодоля”. Недавно перед смертю, втішений, що на Україні закладали для селян т. зв. недільні школи уложив він для тих шкіл „Буквар”. А се показує, яку вагу прикладав Шевченко до народної освіти.

V. Що Шевченко зробив і чим він для нас.

Шевченко найбільший український поет. Він для своїх віршів не шукав узорів по якихсь книжках та в чужих поетів, не глядів чогось штучного. Ні, він учив ся на народній поезії, отже на тім, що наші батьки цілі століття творили і переказували оден другому. З народньої поезії, з тих неписаних співанок і дум, які чув на селі від родини, від сусідів і кобзарів, брав форму, деякі образи і вислови, часом і зміст. В той спосіб спровадив Шевченко українську писану поезію до певної основи, нащенив її на вічно зелене, глибоко вкорінене, невмируще дерево. Котрий тільки український поет пішов його слідами і зійшов до того

жерела народної, неписаної поезії, все зачернув відтам народного духа, так як з керниці черпає спраглий воду.

Шевченко впровадив до української поезії нові ідеї (думки). Він заговорив у своїх віршах про мужицькі кривди і права, про нашу минувшину, про рівність людей і правду. Надихав нашу поезію такими високими думками, що кождий правдивий чоловік, чи Українець, чи чужий прийме їх за свої. Таким чином став Шевченко у ряді всесвітніх поетів, а українській поезії запевнив тревалий розвій.

Шевченкове значінє не кінчить ся на тім, що він зробив для поезії. Він є жерелом нашого сьвітогляду, з нього почало ся правдиве відродженє української нації. Сумна наша історична бувальщина. Стратили ми свою державу, запанували над нами сусіди. А до того всього осьвічені верстви нашого народа відцурали ся від низших і одні змоєковщили ся, другі спольщили ся. Вороги були певні, що вже знищать нас. Тимчасом виступив Шевченко і пригадав нам, що ми великих батьків сини, бо діди наші кровю напоїли ту землю, що ми по ній ходимо. Наші батьки ребрами скородили рілю і голови клали за сьвяту волю. І от прославив Шевченко лицарів-козаків за те, що вони бороли ся за правду. Але він доглянув ся того, відки набирало ся козацтво, хто дав Хмельницькому велику силу, аж він правити нею не міг. То був сїрій народ. Народ обробляв землю, народ годував працею своєю всіх. З нього, мов цьвіт із землі, виростили верхні верстви, осьвічені і вчені лю-

ди, малярі, поети, полковники. Наша підвалина — народ; наша сила — в народі. Сю правду пізнав Шевченко і показав цілим поколінням когтрою дорогою їм іти. Оттому Шевченко поборював кривдників народа і багато причинив ся до того, що в Росії знесено кріпацтво. Тому взивав, щоб меншого брата обіймити і вчити і разом з ним іти.

Що він серцем своїм, горячим чутем відгадав, се ми розумом збагли. І ми нині знаємо, що наша сила в народі. Сю правду сказав нам Шевченко. Тому кажемо, що він жерелом нашого сьвітогляду.

Шевченко перший навчив нас любити могили і тих, що лягли під могилами. Він навчив нас цінити наше минуле. Він також показав нам дорогу до budouчого. Тому він наш апостол і пророк.

Богато було великих і славних мужів на сьвітї. Учені шанують їх, а багаті ставлять їм памятники. А ми Шевченка не тільки шануємо і почитаємо, але любимо його, як сьвятого. Не самі вчені, або самі пани, або самі купці, або якась часть народу почитає Шевченка. Ми всі, цілий нарід маємо його за батька.

Своїм житем трудящим і многострадальним лишить ся Шевченко на все ясною і сьвітлою по-статю в нашій літературі і в історії. Ледви пере-бив ся Шевченко о холоді і голоді через кріпац-тво. Далі терпів побої, сповняв у пана послуги. Мов у сні проминуло його 9 щасливих років і знов дістав ся Тарас у неволю, в тяжку салдацьку тюрму. Але при тих усіх муках не зрікав ся Шев-ченко своїх ідей, не переставав любити Україну

і служити їй. Дзвонив ланцюхами в неволі, але писав:

Мені однаково, чи буду
Я жить в Україні, чи ні,
Чи хто згадає, чи забуде
Мене в снігу на чужині —

.....
Та не однаково мені,
Як Україну злії люде
Присплять, лукаві, і в огні
Її окрадену збудять...?
Ох, не однаково мені!

Ні один нарід не має поета, щоби працював у таких тяжких умовах, як Шевченко. Побіч усіх великих заслуг, які він має для літератури, окрім великої пошани за його заслуги для відродження української нації, лишить ся Шевченко на все мучеником за свою ідею і прикладом найчистішої, найсвятішої жертви для добра свого народу, своєї України. Отже Костомарів казав, що як український нарід буде користувати ся повною людською свободою, то все з великою пошаною згадувати ме Шевченка, як півця нашої неволі і за те, що добивав ся для нас свободи і страждав за нарід душею, тілом.

Так вже і стало ся. Бо ще ми не маємо повної свободи, ще тільки йдемо до неї, але знаємо, хто нам показав шлях до неї. За те наша честь і пошана Шевченкови буде доти, доки буде український нарід.

VI. В честь Тарасови.

Сто років минає з того часу, як народив ся Тарас Шевченко.

Не в палаті і не в панській родині побачив він сьвіт, але в хлопській хаті, де голод терпіли і панщину проклинали.

Живопись українського села, краса степів з козачими могилами від дитини западали в його душу. А він блукав, тернів голод і просив, щоб люди вчили його чого доброго.

І ті люди навчили його того, що самі вміли. Коли Тарас прийшов на сьвіт, вже Москаль зруйнував був Січ. Але не забув її ще нарід. Ще співав пісні про неї і про козаків. Нарід не забув ще про Гайдамаків і малий Тарас виростав у тузі за тим минулим і втраченим. Се була перша Тарасова наука від людей.

Тяжкі зневаги і кривди, яких Тарас зазнав ще хлопцем, навчили його ставати проти всякого насильства. Се він записав у своїх споминах, як був уже зрілим чоловіком. Се була друга Тарасова наука.

Третю він дістав уже не в своїм селі, але в сьвіті, коли прийшов до своїх літ. Навчив ся він цінити політичну свободу і пізнав, що всі люди повинні бути рівні. А вже в своїм серцю носив він великий скарб, з яким народив ся. То була правдива вселюдська любов. Він обіймав нею всіх людей. З тим скарбом перейшов він усю свою дорогу.

Його дорога була далека, дуже далека.

З рідних сторін вийшов Тарас бурлакою, пішов панським слугою в далекі краї. Тай зайшов аж до Азії, під Новопетровську твердиню. Аж там його пігнали простим салдатом кару відбувати. На кару заробив тим, що любив Україну. Любив гарний край, тих людей, що лягли під високими могилами і тих, що кровавим потом обробляють святу землю, годують всіх. А любив Україну не самим словом, але і ділом. Тому, що любив її, взивав, щоб для неї здобути права і давню свободу.

Любив Тарас Україну правдиво, бо жите за неї дав. Коби ми так її любили. Коби кождий з нас на своїм становищі працював для неї з усіх сил. А як колись прийде время люте, щоби дав за неї душу і тіло.

Не тільки словом своїм огненим закликав нас батько Тарас служити вітчизні. Він своїм житом показав нам як її служити. Оттому ми прочитаймо його твори і розгадаймо його жите. А потому ідім за його покликом і за його прикладом. Працюймо без ушину для України, щоб наші сини соті роковини того замученого пророка святкували в **своїй хаті!** На своїй землі, де політичні права українського народу будуть запевнені в українськiм уряді і в українськiм соймі.

Як тільки сновнимо заповіт батька Тараса, як не буде в нас різниці між хлопом, як обіймемо найменшого брата, то великий празник, соті поминки за Нього будуть великим, радієним сьвятом вільної самостійної України!

Думи мої, думи мої...

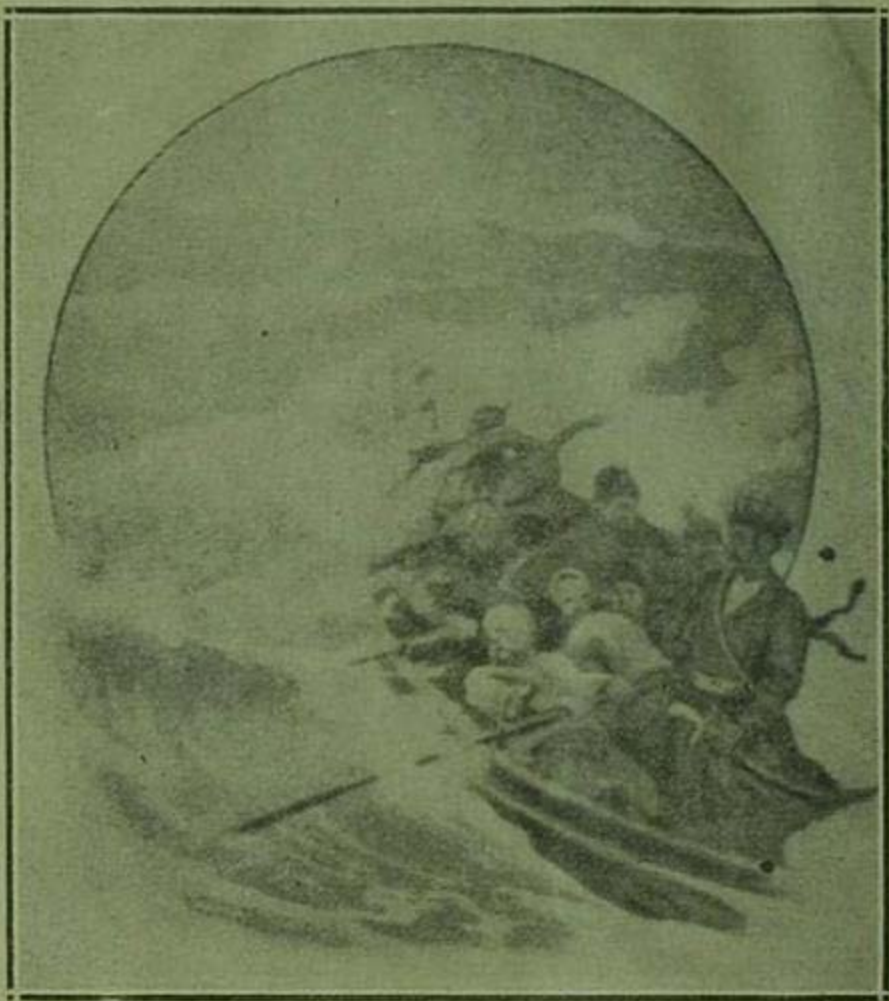
Заповіт.

Як умру, то поховайте
Мене на могилі,
Серед степу широкого,
На Вкраїні милій:
Щоб лани широкополі
І Дніпро і кручі
Було видно, було чути,
Як реве ревучий!

Як понесе з України
У синєє море
Кров ворожу, отоді я
І лани і гори —
Все покину і полину
До самого Бога
Молити ся. А до того —
Я не знаю Бога!

Поховайте та вставайте,
Кайдани порвіте,
І вражою злою кровю
Волю окропіте!
І мене в семі великій,
В семі вольній новій,
Не забудьте помянути
Незлим тихим словом!

Г а м а л і я.

»Ой нема, нема ні вітру ні хвилі
Із нашої України!
Чи там раду радять, як на Турка стати,
Не чуємо на чужині.

»Ой повій, повій, вітре, через море
Та з Великого Лугу,
Суши наші сльози, заглуши кайдани,
Розвій нашу тугу!

»Ой заграй, заграй, синесеньке море,
Та під тими байдаками,
Що пливуть козаки, тільки мріють шапки,
Та на сей бік за нами!

»Ой Боже наш, Боже! хоч і не за нами,
Неси Ти їх з України;
Почуємо славу, козацькою славу,
Почуємо, та й загинем!«

Оттак у Скутарі козаки співали;
Співали сердеги, а сльози лились,
Лили ся козацькі, тугу домовляли.
Босфор аж затряс ся, бо з-роду не чув
Козацького плачу; застогнав широкий,
І шкурою, сірий бугай, стрепенув,
І хвилю, ревучи, далеко-далеко
У синєє море на ребрах послав.
І море ревнуло Босфорову мову,
У Лиман погнало, а Лиман Дніпрові
Тую журбу-мову на хвилі подав.

Зареготав ся дід наш дужий,
Аж піна з уса потекла.
»Чи спиш, чи чуєш, брате Луже?
Хортице сестро?«

Загула

Хортиця з Лугом: »Чую, чую!«
І Дніпр укрили байдаки,
І заспівали козаки:

„У Туркині, по тім боці,
Хата на помості.
Гай, гай! море, грай,
Реви, скелі ламай!
Поїдемо в гості.

„У Туркині у кишені
Таляри, дукати.
Не кишені трусить,
Їдем різать, палить,
Братів визволяти!

„У Туркині яничари
І баша на лаві.
Гой ги, вороги!
Ми не маєм ваги!
Наша воля й слава!”

Пливуть собі співаючи,
Море вітер чує.
Попереду Гамалія
Байдаком керує.
— Гамаліє! серце мліє:
Сказило ся море.
— Не злякає! І сховались
За хвилі, за гори.

Дрімає в гаремі — в раю Византія,
І Скутар дрімає; Босфор клекотить
Неначе скажений, то стогне то виє:
Йому Византію хочеть-ся збудить.
»Не буди, Босфоре: буде тобі горе!
Твої білі ребра піском занесу,
У мул поховаю!« реве синє море.
»Хиба ти не знаєш, яких я несу
Гостей до султана?«

Так море спиняло
(Любило завзятих чубатих Славян).
Босфор схаменував ся. Туркinya дрімала,
Дрімала у гаремі ледачий султан.
Тільки у Скутарі, в склепу, не дрімають
Козаки сердеги. Чого вони ждуть?
По-своєму Бога в кайданах благають,
А хвилі на той бік ідуть та ревуть.

»О милий Боже України!
Не дай пропасти на чужині,
В неволі вольним козакам!
І сором тут, і сором там:
Вставать з чужої домовини,
На суд Твій праведний прийти,
В залізах руки принести,
І перед всіми у кайданах
Стать козакові!....«

— »Ріж і бий!

Мордуй невіру бусурмана!
Кричать за муром. Хто такий?
Гамаліє! серце мліє:
Скутар скаженіє!

»Ріжте, бийте!« на фортеці
Кричить Гамалія.

Реве гарматами Скутара,
Ревуть, лютують вороги;
Козацтво преть-ся без ваги —
І покотились яничари.

Гамалія по Скутарі —
По неклу гуляє,
Сам хурдигу розбиває,
Кайдани ламає.
»Вилітайте, сірі птахи,
На базар до паю!«
Стрепенулись соколята,
Бо давно не чули
Хрещеної тії мови.
І ніч стрепенулась:
Не бачила, стара мати,
Козацької плати.
Не лякай ся, подиви ся
На бенкет козачий!
Темно всюди, як у будень,
А сьвято чимале.
Не злодії з Гамалієм
Їдять мовчки сало
Без шашлика. »Засьвітимо!«
До самої хмари
З щоглистими кораблями
Палає Скутара.
Византія пробуркалась,
Витріщає очи,
Перецлива на допомогу,
Зубами скрегоче.

Реве, лютує Византія,
Руками берег достає:
Достала, зикнула, ветає —
І на ножах в крові німіє.
Скутар, мов пекло те, палає.
Через базари кров тече,
Босфор широкий доливає.
Неначе птахи чорні в гаї,
Козацтво сьміливе літає.
Ніхто на сьвіті не втече!
Руйнують мури, срібло, злото
Несуть шапками козаки
І напинають байдаки.
Горить Скутар, стиха робота,
І хлонці сходять ся: зійшлись,
Дюльки з пожару закурили,
На байдаки, та й потягли,
Рвучи червоні гори-хвилі.

Пливуть собі, ніби з дому,
Так буцім гуляють,
Та, звичайне Запорожці,
Пливуть співають:

»Наш отаман Гамалія,
Отаман завзятий,
Забрав хлонців та й поїхав
По морю гуляти, —
Слави добувати,
Із турецької неволі
Братів визволяти.
Ой приїхав Гамалія
Аж у ту Скутару;
Сидять брати Запорожці,
Дожидають кари.

Ой як крикнув Гамалія:
»Брати, будем жити,
Будем жити, вино шити,
Яничара бити,
А курені килимами,
Оксамином крити!«
Вилітали Запорожці
На лан жито жати:
Жито жали, в коши клали,
Гуртом заспівали:
»Слава тобі, Гамаліє,
На весь сьвіт великий,
На весь сьвіт великий,
На всю Україну,
Що не дав ти товариству
Згинуть на чужині!«

Пливуть співаючи: пливе
Позад завзятий Гамалія,
Орел орлят мов стереже.
Із Дарданелів вітер віє,
А не женеть-ся Візантія:
Вона біть ся, щоб Чернець
Не засьвітив Галату знову,
Або гетьман Іван Підкова
Не кликнув в море на ралець.
Пливуть собі, а зі-за хвилі
Сонце хвилю червонить;
Перед ними море миле
Гомонить і клекотить.

Гамаліє, вітер віє,
Ось-ось аше море!...
І сховали ся за хвилі,
За рожеві гори.

Сон (кріпачки).

На панщині пшеницю жала;
Втомила ся; не спочивать
Пішла в снопи, пошкандибала
Івана сина годувать:

Воно сповитеє кричало
У холодочку за снопом.
Розповіла, нагодувала,
Понестила, і ніби сном,
Над сином сидя, задрімала.
І снить ся їй: той син Іван —
І уродливий, і багатий,
Не одинокий, а жонатий,
На вольний, бачить ся, бо й сам
Уже не панський, а на волі,
Та на своїм веселім полі
У-двох собі пшеницю жнуть,
А діточки обід несуть...
І усміхнула ся небога...
Прокинулась — нема нічого!
На Йвася глянула; взяла
Його, гарненько сповила,
Та щоб дожать до ланового,
Ще кону дожинать пішла...

І виріє я на чужині,
І сивію в чужому краї;
То одинокому мені
Здасть-ся, красивого немає
Нічого в Бога, як Дніпро
Та наша славная Україна.
Аж бачу, там тільки добро,
Де нас нема. В лиху годину,
Якось недавно довелось
Мені заїхати в Україну,
У те найкрасчєє село,

У те, де мати повивала
Мене малого, і в-ночі
На свічку Богу заробляла;
Поклони тяжкій бючи,
Пречистій ставила, молила,
Щоб доля добрая любила
Ї дитину... Добре, мамо,
Що ти за-раня спать лягла,
А то б ти Бога прокляла
За мій талан.

Аж страх погано
У тім хорошому селі:
Чорнійше чорної землі:
Блукають люде: повсихали
Сади зелені; погнили
Біленькі хати, повалялись;
Стави буряном поросли.
Село неначе погоріло,
Неначе люде подуріли,
Німі на панщину ідуть
І діточок своїх ведуть.
І я, заплакавши, назад
Поїхав знову на чужину.

І не в однім оттім селі,
А скрізь на славній Україні
Людей у ярма запрягли
Пани лукаві. Гинуть, гинуть
У ярмах лицарські сини.
А препоганії пани
Жидам, братам своїм хорошим,
Остатні продають штани...

Погано дуже, страх погано
В отсій пустині пропадать;
А ще поганьше на Україні
Дивитись, плакати і мовчати.

А як не бачиш того лиха,
То скрізь здасть-ся любо, тихо
І на Україні добро.
Між горами старий Дніпро.
Неначе в молоці дитина,
Красуєть-ся, любуєть-ся
На всю Україну;
А по-над ним зеленіють
Широкі села;
А у селах у веселих
І люде веселі.
Воно б може так і сталось,
Як-би не осталось
Сліду панського в Україні!...

Осії Глава XIV.

Погибнеш, згинеш, Україно,
Не стане знаку на землі!
А ти пишала ся колись
В добрі і розкоші! Вкраїно,
Мій любий краю, неповинний!
За-що тебе Господь кара,
Карає тяжко? За Богдана,
Та за скаженого Петра,
Та за панів оттих поганих
До краю нищить. Покара,
Убе незримо і правдиво,
Бо довго довготерпеливий
Дивив ся мовчки на твою,
Гріховную твою утробу,
І рек во гніві: »Потреблю
Твою красу, твою оздобу;
Сама розіпнеш ся! Во зlobі
Сини твої тебе убють
Оперені, а злозачаті
Во чреві згинуть, пропадуть,
Мов недолежані курчата.
І плача, матернього плача
Ісполню гради і поля,
Да зрить разтленая земля,
Що я держитель і все бачу!«
Воскресни, мамо! І верни ся
В сьвітлицю-хату, опочий!
Бо ти аж надто вже втомилась,
Гріхи синовні несучи.

Спочивши, скорбная, скажи,
Прорци своїм лукавим чадам,
Що пропадуть вони лихі,
Що їх безчестіє і зрада
І криводушіє — огнем,
Кровавим, пламенним мечем
Нарізані на людських душах;
Що крикне кара невсипуща,
Що не спасе їх добрий цар,
Їх кроткий, п'яний господар!
Не дасть їм п'ять, не дасть їм їсти,
Не дасть коня вам охляп сісти
Та утікати; не втечете
І не сховаетесь! Усюди
Вас найде правда-мста, а люде
Підстерезуть вас, на то те-ж
Уловлять, і судити не будуть;
В кайдани туго окують,
В село на грище приведуть,
І на хресті отім, без ката
І без царя, вас, біснуватих,
Розпнуть, розірвуть, рознесуть,
І кровю вашою, собаки,
Собак напоють!...

І додай,

Такеє слово їм додай,
Без притчі вискажи: Зробили,
Руками скверними створили
Свою надію, й речете,
Що цар наш Бог, і цар надія,
І нагодує і огріє
Вдову і сирот... Ні, не те!

Скажи їм ось-що: Брешуть боги,
Ті ідоли в чужих чертогах;
Скажи, що правда оживе,
Натхне, накличе, нажене
Не ветхеє, не дrevле слово
Разтленнеє, а слово нове
Між людьми криком пронесе,
І люд окрадений спасе
Од ласки царської.

